

## OSMANLI DEVLETİ'NİN KOSOVA EĞİTİM SİSTEMİ'NE YÖNELİK YÖNETİMSEL DÜZENLEMELERİ

**Yrd. Doç. Dr. Ebubekir SOFUOĞLU**

Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,  
Tarih Bölümü  
esofu@yahoo.com

**Dr. Cem TOPSAKAL**

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,  
Eğitim Bilimleri Bölümü  
topsakal34@yahoo.com

### ÖZET

Bu çalışmada Kosova'da yaklaşık 457 yıl hüküm süren Osmanlı Devleti'nin, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivleri belgelerine göre, Kosova eğitim sistemine yönelik yapmış olduğu yönetsel düzenlemeler ortaya konulmuştur. Bu belgelere göre eğitim kurumlarının açılması, ilkökul öğretmenlerinin maaşlarının yükseltilmesi, cemaat okullarının yönetimi, Sırp toplumu için okul açılması, gündüzlü okulların yatılıya çevrilmesi, Türkçe eğitim verecek hazırlık sınıflarının açılması, eğitimde imkân ve fırsat eşitliği, eğitimde Latin harflerinin kullanımı, valiliklerin eğitim kanununa uymaları düzenlemeleri bulunmaktadır. Araştırma, tartışma, sonuç ve öneriler ile sona ermektedir.

**Anahtar Sözcükler:** Kosova Eğitim Sistemi, Osmanlı Arşivleri, Yönetimsel Düzenleme, Eğitim Hukuku, Eğitimde Eşit Haklar.

### ADMINISTRATIVE ORGANISATIONS OF THE OTTOMAN STATE TOWARDS THE EDUCATION SYSTEM OF KOSOVA

#### ABSTRACT

The Ottomans have ruled in Kosovo about 457 years. The administrative regulations on Kosovo Education System have been revealed in this study in accordance with the Ottoman Archives of Prime Ministry of Turkish Republic opening of educational institutious, making increase on primary school teacher wage, administration of congregation schools, opening school for Serbion community, changing the day schools into boarding schools, arranging prep classes for Turkish teaching, equal rights in education, adoption of the Latin alphabet, on a the conformance of governer to education law have been within the regulations found on archives. The study is concluded by discussions, conclusions and suggestions.

**Keywords:** Kosovo Education System, Ottoman Archives, Administrative Regulations, Education Law , Equal Rights in Education.

## GİRİŞ

Bu bölümde öncelikle Kosova'nın günümüzdeki coğrafi ve siyasi durumu hakkında bilgi verilecek, sonra Osmanlı Devleti hâkimiyeti dönemindeki eğitimle ilgili tarihsel gelişim sunulacak, ardından araştırmanın problem, yöntem ve süreci ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Coğrafi olarak Avrupa'nın güney doğusunda Balkanlarda yer alan Kosova, 41° 50'58 ile 43° 15'42 kuzey coğrafya enlemi, 20° 01'30 ile 21° 48'02 doğu coğrafya boylamı arasında uzanır. 10.800 km<sup>2</sup> yüzölçümüne sahip olan Kosova, Kosova ve Metohiya (Dukakin) ovalarından oluşur. Şardağı'nın, Dinara Dağları'nın ve Kopaonik Dağı'nın yamaçlarına kadar uzanan Kosova Bölgesi İbre, Lepenants, Beyaz Drim, İpek Bistriçası ve Kriva Reka nehir geçitleriyle Adriyatik, Ege Denizi ve Balkan Yarımadası'nın iç kısımlarıyla bağlanır (Koro, 1999).

Kosova'da siyasi nedenler yüzünden son çeyrek yüzyılda kesin bir nüfus sayımı yapılamamıştır. Nüfusun yaklaşık 2.200.000 olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfusun yaklaşık % 90'ını Arnavutlar, % 5'ini Sırlar, % 2'sini Boşnaklar, % 1'ini Türkler, % 2'sini Gora, Rom ve Aşkaliler oluşturmaktadır.

Siyasi olarak şu bilgiler verilebilir: Yugoslavya Federasyonu dağılmadan önce altı cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluşuyordu. Bu iki özerk bölgeden biri Kosova idi. 1991'de Yugoslavya Federasyonu dağılma sürecine girmiş, Kosova Sırbistan ve Karadağ'ın oluşturduğu yeni federasyonun sınırları içinde ve Sırbistan Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak kalmıştır. 1999 yılındaki Arnavutlar ile Sırlar arasındaki savaştan sonra Kosova'da demokratik düzeni uygulamak için BM Geçici Sivil Yönetimi (UNMIK) kurulmuş (Suroy Recepoğlu, 2004). 2001 genel, 2002 yerel ve en son 23 Ekim 2004 tarihinde 2. genel seçimler yapılmış ve sivil yönetim kurulmuştur. Günümüzde Kosova'nın nihai statü görüşmeleri 20 Şubat 2006 tarihinde Viyana'da BM Özel Temsilcisi, Priştine ve Belgrat Heyetleri arasında başlamış, aralıklarla görüşmeler devam etmiş ve 21 Şubat- 10 Mart 2007 tarihleri arasında sonuçlandırılması planlanmıştır.

Kosova'da Türkçe öğretim Osmanlı Türklerinin 1455 yılında Kosova'yı fethederek bölgeye yerleşip yönetim organlarını kurmasıyla başlamış, yaklaşık 457 yıl sonra 1912 yılında Osmanlı yönetiminin bu topraklardan çekilmesiyle sona ermiştir

(Koro, 1999). Bundan sonraki dönemlerde Türk toplumu anadilde eğitim hakkını elde etme ve sürdürme çabası içinde olmuştur.

Kosova'da Türkçe eğitimle ilgili ilk yazılı belge 1513 tarihli Suzi Çelebi'nin Vakıfnamesi'dir. Bu Vakıfname'de Suzi Çelebi, Prizren'de bir cami, caminin bitişiğinde bir mektep yaptığını ve mektebe kitaplar vakfettiğini belirtmektedir (Koro, 1999.; Lika, 2002).

XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kosova'da sıbyan mektepleri ve medreseler yaygınlaşmıştır. 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'yla devlet yöneticileri ve aydınları tarafından modern ilk ve ortaokullar kurulmaya başlanmış, 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile okulların yapımı hızlanmıştır.

1874 yılı Prizren Salnamesi'ne göre; Prizren'de 4 medrese, 655 öğrencinin öğrenim gördüğü 16 sıbyan mektebi, 152 öğrencisi olan bir rüşdiye okulu vardı. Aynı Salname'ye göre Kaçanik'te bir sıbyan mektebi, Priştine'de 17 sıbyan mektebi ve bir medrese, Yakova'da 17 sıbyan mektebi ve iki medrese, İpek'te 12 mektep ve iki medrese, Gilan'da bir mektep ve bir medrese, Viçitırn'da 3 mektep ve bir medrese, Dobırçan köyünde bir medrese bulunmaktaydı (Recepagiç, 1972).

1892–1893 öğretim yılında Kosova'ya bağlı Üsküp ilinde 386 sıbyan mektebi, 59 iptidai mektep bulunmaktadır (Akyüz, 2006).

1901–1902 tarihli Maarif Salnamesi'nde, o dönemde vilayetlerde tüm mekteplere giden talebelerin vilayet nüfusu içinde binde oranlarına ilişkin tablo bulunmaktadır. Tabloda yer alan 32 vilayet sıralamasında Kosova vilayeti binde 120,4 oranı ile 4.sırada yer almaktadır (Akyüz, 2006). Bu istatistik genellik ve eğitim hakkı ilkeleri açısından önemlidir.

Osmanlı Devleti'nin taşrada öğretmen yetiştirme politikası Kosova vilayetinde de uygulanmış; 1890'lı yıllardan sonra okul açılmıştır. 1900 yılında 15 darülmualliminden biri Kosova'ya bağlı Üsküp ilinde idi. Bu okulun 2 öğretmeni, 39 öğrencisi bulunmaktaydı (Akyüz, 2006).

XX. yüzyılın başlangıcında, 1905/ 06 öğretim yılında Kosova vilayetinde 315 erkek, 20 kız, 129 karma resmi ve 24 erkek, 11 kız ve 33 karma toplam 557 iptidai okul,

24 erkek, 11 kız toplam 35 rüşdiye, 4 idadiye ve 2 darümuallim (biri Üsküp ve diğeri Prizren) okulları vardı (Koro, 1999).

Buraya kadarki eğitimle ilgili gelişmelerden, Kosova'da yaklaşık 457 yıl hüküm süren Osmanlı Devleti'nin, Kosova eğitim tarihinde önemli bir yeri olduğu belirtilebilir. Bu konu üzerinde bilimsel araştırmalar yapılmaktadır ve yapılmaya devam edilecektir. Osmanlı eğitim tarihi kaynaklarının en önemlilerinden biri de arşiv belgeleridir. Bu belgeler, Osmanlı Devleti'nin "hafızası" durumundadır. Araştırmada, bugünkü Başbakanlık Osmanlı Arşivleri belgelerine göre, aşağıdaki soruların cevapları aranacaktır: Kosova'da eğitim yönetimiyle ilgili hangi düzenlemeler yapılmıştır? Bu düzenlemeler hangi eğitim ilkelerinden oluşmaktadır? Bu düzenlemeler hangi toplumlara kapsamaktadır? Eğitim kurumu olarak okulların açılması, eğitim düzeyinin yükseltilmesi, eğitimin niteliğinin artırılması ve eğitimin yaygınlaştırılmasına yönelik ne gibi düzenlemeler yapılmıştır? Araştırma tarama modeline dayalıdır.

Araştırma süreci şu şekilde gerçekleştirilmiştir: İnternet ortamında Kosova ile ilgili olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivleri belge özetleri taranmış, çeşitli konuları içeren üç bine yakın belgeye rastlanılmıştır. Bu belgeler konularına göre sınıflandırılmış, eğitimle ilgili olan on iki belge tespit edilmiştir. Bunların, Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinin İstanbul Sultanahmet'teki merkezinden fotokopisi temin edilmiş ve Osmanlıca olan bu belgeler günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Araştırmanın Kosova eğitim tarihine katkı sağlaması ümit edilmektedir. Araştırma bu açıdan önemlidir.

Araştırma internet ortamına aktarılan Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgeleri ile sınırlıdır.

## **OSMANLI DEVLETİ'NİN KOSOVA EĞİTİM SİSTEMİ'NE YÖNELİK YÖNETİMSEL DÜZENLEMELERİ**

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgeleri incelendiğinde Kosova eğitimi ile ilgili tarihsel süreç içerisinde şu düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir: Hukuk fakültesinin açılması adımları 1879, İlkokul öğretmenlerinin maaşlarının

yükseltilmesi, Cemaat okullarının yönetiminin serbest oluşu ve bu okullara gelir getiren malların cemaatlere bırakılması, Eğitim fakültesi açılması 1880’de düzenlenmiştir. Sırp okulu açılmasına izin verilmemesi, gündüzlü okulların yatılıya çevrilmesi 1889, Sırp okulunun açılmasına izin verilmesi 1896’da yapılan düzenlemedir. Türkçe eğitim verecek hazırlık sınıflarının açılmasına malî imkânın olmaması nedeniyle izin verilmemesi, İpekli bir bayan yurttaşın iki çocuğunun eğitiminin Devlet tarafından üstlenilmesi ise 1909’da yapılan düzenlemeler arasındadır. Latin harflerinin kullanımına tepki, sekiz Bulgar çocuğuna eğitim yardımı, Valiliklerin eğitim kanununa uymalarının hatırlatılması, ilkokulların açılması ise 1910’da ki düzenlemeler arasında yer almaktadır.

### **Eğitim Kurumlarının Açılmasına Yönelik Düzenlemeler**

Eğitim kurumlarının açılmasında yükseköğretimde Hukuk ve Eğitim fakülteleri, ilköğretimde ilkokullara yönelik çalışmalar bulunmaktadır.

1879 tarihli eğitimle ilgili bir müfettiş raporu\*, hukuk eğitimi konusunda yapılması istenen bir projeyi göstermektedir. Bu belgeye göre; Bağdat, Suriye ve Kosova vilayetlerinde rapor hazırlamak üzere görevlendirildiği anlaşılan müfettiş, bu vilayetlerle ilgili hazırladığı raporunu Bakanlar Kurulu’na sunmuştur. Bu rapor, adı geçen vilayetlerde birer hukuk fakültesi açılması ile ilgilidir. Müfettiş bu vilayetlere birer hukuk fakültesi açılmasının gereğine işaret etmektedir (İ.DH.795/64536; Sofuoğlu, [...]). Bağdat, Kosova, Suriye vilâyetlerinde birer hukuk fakültesi açılması görüşü belirtilen müfettiş raporu, gereği yapılmak üzere Bakanlar Kurulu (Meclis-i Vükela)’nun gündemine alınmıştır.

Müfettişin Bakanlar Kurulu’na raporunu sunduğu söz konusu bu tarih, II. Abdülhamit dönemine denk gelmektedir. Bu dönem eğitiminin temel özelliklerinden biri genel eğitimde ve okulların yaygınlaştırılmasında önemli gelişmelerin kaydedilmiş olmasıdır (Akyüz, 2006). Bu belgede, devletin ihtiyaç duyduğu hukuk alanında okullaşma çabası içine girildiği görülmektedir. Burada önemli bir nokta hukuk fakültesi açılması düşünülen vilayetlerin hiçbirinin, devlet yatırımlarının her alanda büyük oranda kendisine yönetildiği iddia edilen Anadolu vilayetlerinden olmamasıdır. Osmanlı

---

\* Osmanlı Devleti kendi sınırları içindeki bölgelere, bu şekilde müfettişler gönderirdi.

Devleti'nin, Anadolu'yu geliştirip, Anadolu dışındaki diğer bölgelerini geri bıraktığı iddialarına halk arasında Kosova'da bugün bile rastlanmaktadır. Hâlbuki bu tür iddiaların aksine, Osmanlı Devleti yetkilileri Anadolu vilayeti veya başka bir vilayet ayrımı yapmaksızın Suriye, Bağdat ve Kosova vilayetlerinde hukuk fakültesi açmayı Bakanlar Kuruluna sevk etmiştir.

Günümüz 2007'sinde sadece bir üniversitesi olan Kosova'da, 128 yıl önce bir hukuk fakültesi açılmasının Bakanlar Kurulu'nun gündemine alınması, Osmanlı Devleti'nin Suriye ve Bağdat'la birlikte Kosova'ya verdiği önemi daha net ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle, bu belgede yer alan bilgiye göre, Kosova'nın eğitim açısından o dönemde geri bırakılmadığının işaretleri görülmektedir. Çünkü 1880'de İstanbul'da Mekteb-i Hukuk-ı Şahane kurulmuş, nizamnamesi 1878 tarihinde çıkarılmıştır (Akyüz, 2006). Kosova ve diğer yerlerdeki hukuk fakültelerinin açılması, yaklaşık olarak İstanbul ile aynı tarihlerde olmuştur.

Eğitim Bakanlığında görüşülen bu belgenin içeriğinde, bir de Kosova'da eğitimin yeniden ele alındığı bildirilir. Buna göre, Kosova'daki öğretmenleri yeni eğitim yöntemleri konusunda eğitime tabi tutmak ve öğretmen yetiştirmek üzere açılan okulu faaliyete geçirmek için bir yönetici öğretmen ile buna bir de yardımcı atanmıştır (İ.DH. 797 / 64621). Bu durumda bu belgeye göre, Kosova'ya öğretmen yetiştirme amacıyla bir Eğitim Fakültesi açılmış, pilot bölge olarak Priştine seçilmiş ve bu fakülteye hem öğretmen, hem de idareci sıfatıyla atanan öğretmene bir de yardımcı tayin edilmiştir. Öğretmen yetiştirecek bu Eğitim Fakültesi'nin temeli, Hukuk Fakültesi'nde olduğu gibi yine bugünkü tarihten 128 yıl önce atılmıştır. Üstelik bu adım bugünkü modern yöntemlerle, okulun eğitim sürecinin izlenmesi için pilot bölge uygulaması da ihdas edilerek eğitim-öğretime böyle başlanmıştır. Bu okul, hem öğretmen yetiştirecek, hem de var olan öğretmenleri yeni eğitim yöntemlerine göre eğitim sürecinden geçirerek modern yöntemleri öğretecekti. Daha sonra bu pilot uygulama gerektiğinde diğer bölgelere de genişletilebilecekti. Hem var olan öğretmenleri modern yöntemlere göre eğitimden geçirmek, hem de Kosova'nın ihtiyaç duyduğu öğretmenleri artık Kosova'da yetiştirmek Kosova ve Kosovalılar için büyük bir açılımdı.

Yükseköğretimde yapılan bu çalışmaların yanı sıra, eğitim sisteminin diğer kademelerine yönelik çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmalardan birisi, Kosova valisinin merkeze, 1910 yılında göndermiş olduğu kapsamlı bir eğitim raporudur. Bu rapor ciddi bir boşluğa işaret etmektedir. Ağırlıklı kısmı\* eğitimle ilgili olan raporda, öncelikli olarak Müslümanların eğitim seviyelerinin düşüklüğünden şikâyet ediliyordu. Kosova Valisi, Hıristiyan halka göre Müslüman halkın oldukça cahil kaldığını ifade ettikten sonra, 10 hanelik Hıristiyan köylerinde mükemmel bir şekilde yapılmış kız ve erkek okulları varken, 80–100 hanelik Müslüman köylerinde ise okul bir yana, bir cami in bile olmadığını belirtiyordu. Bu durum, birbirinden ayrı olan Hıristiyan ve Müslüman köyleri için geçerli idi. Birbirinden ayrı olmayan Hıristiyan ve Müslüman halkın birlikte yaşadığı köylerde ise Hıristiyanlara ait okullar varken, yine Müslümanlara ait okullar yoktu. Bunları ilave ettikten sonra vali, bilinenin aksine çok ilginç bir nokta üzerinde duruyordu: Kosova’da bu günlerde bile zaman zaman gündeme getirilen, zorla Müslümanlaştırma iddialarına karşılık (Salihu-Bicaj, 2004; Bayraktari-Bicaj, 2004), bunun tam tersine Kosova valisi bizzat kendi vilayetinde Hıristiyanlaştırma propagandalarına dikkat çekiyordu. Bu durumda aslında, Kosova halkını Hıristiyanlaştırmaya çalışan çevreler, belki de bu teşebbüslerinin açığa çıkmaması niyetiyle, karşı propagandaya geçerek Osmanlı’nın halkı zorla Müslümanlaştırdığı iddialarını yayıyordu ve bu şekilde ortaya atmış olduğu bu iddialardan dolayı oluşan karışık ortamı fırsat bilerek, kendilerine halkı Hıristiyanlaştırmaya müsait bir ortam hazırlamış oluyorlardı. Osmanlı Devleti’nde yapılan bu yoğun propaganda, bir yandan devam ederken öte yandan Katolikler ve diğer mezhebe ait misyonerler bu ortamdan yararlanıp misyonerlik çalışmalarına hızla devam ediyorlardı. Kosova valisi ise bu çalışmaları yerinde tespit etmiş ve bu konuya dikkat çekmeye çalışıyordu. Bu çerçevede vali, Gilan ve Prizren kazalarının Müslüman adetlerini devam ettiren köy halklarının Hıristiyanlaşma tehlikesi aşamasında olduğunu örnek olarak sunuyordu. Hatta vali bu durumu hükümete bildirdiğini ve hükümetin bu duruma çözüm olması için halkı dini konularda aydınlatmak üzere hocalar gönderdiğini belirtiyordu. Fakat bu hocaların kendi ifadesiyle “tembel tembel durarak uyumaktan

---

\* Bu rapor sadece eğitim alanını değil, geçimini tarımdan sağlayan Kosova için çok önemli olan tarımla da ilgili idi.

başka bir şey” yapmadıklarını ve bunlara ödenen paraya bile yazık olduğunu ifade ederek kaygılarını dile getiriyordu. Vali devamla, eğer buralarda tedbir alınmazsa, yakın zamanda halkın, kilise ile işbirliğine girebileceğini ifade ediliyordu. Eğer tedbir alınmazsa halkın Hıristiyanlarca asimile edileceği tehlikesine dikkat çeken vali, Katoliklerin halkı Hıristiyanlaştırma faaliyetlerinde Arnavut Katoliklerini kullandıklarını söyleyerek bu görüşünü temellendirmeye çalışıyordu. Arnavutların milliyetçi olduklarına da dikkat çeken vali, Katolik Arnavutlarca yapılan misyonerlik propagandasının başarılı olacağını, hatta bunun işaretlerinin bile alınmaya başlandığını söylüyordu. Hıristiyanlaştırma propagandalarını, Viyana ve Roma Katolik kiliselerinin desteklediğini belirten vali, bu propagandalardan, okul ve camilerden mahrum olmaları nedeniyle de Müslüman halkın etkilenme sürecinin hızlanacağını belirtiyordu. Bu tehlikenin önlenmesi için, gelecek yıl ikişer yüz talebeli, kız ve erkekler için öğretmen yetiştiren okullar açılmasını ve en az üç bin talebenin eğitim göreceği beş yüz Müslüman köyünde kız ve erkek ilkokul açılmasının aciliyetine dikkat çekiyordu. Bu çerçevede Kosova’daki idadi okullarından ücret alınmamasını ve yatılı okul ücretlerinin 15 liraya indirilmesini istiyordu (DH. MUI. 26 / 2-42).

Kosova valisinin bizzat yerinde gözlem yaparak, kaleme aldığı ve merkeze gönderdiği rapor, merkez tarafından gündeme alınıp işleme konulmuş, İçişleri Bakanlığı’nca yapılabilecek imkânlar çerçevesinde harekete geçilmiştir.

Kosova valiliğinin bu talebini gündemine alan İçişleri Bakanlığı gönderdiği bir yazıyla istenilen bu okulların açılabilmesi için yapılacakları Kosova valiliğine bildiriyordu. Öncelikli olarak Kosova valiliğinden, yapılacak 500 ilköğretim okulu için ne kadar para gerektiğinin bildirilmesi isteniyordu. Ayrıca geçen yıl ne kadar okul açıldığı da vilayete soruluyordu. Bu konuda Eğitim Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı ile görüşüldüğü de Kosova valiliğine bildiriliyor ve mülkiye müfettişi Haydar Bey’in olumlu raporuyla, ilgili bakanlıkların dikkatleri çekiliyordu (DH. MUI. 80-4 / 11; Sofuoğlu, [...]).Hükümetçe görevlendirilen mülkiye müfettişi Haydar Bey, Kosova valisinin 1910 yılında 500 ilkokul, eğer buna devletin ekonomik gücü yetmeyecekse, hiç olmazsa 150 ilkokul açılması talebini yerinde bularak, bu konudaki raporu İçişleri Bakanlığının dikkatine sunuyordu. Kosova valisinin talebi üzerine bir yıl içerisinde İpek, Priştine,



Prizren sancaklarında olmak üzere 500 ilköğretim okulunun açılmasına, eğer ekonomik imkânlar yetmeyecekse, 150 ilköğretim okulu açılması teşebbüslerine başlanıyordu. 150 ilköğretim okulunun bir yılda açılmasına teşebbüs edilmesi bugün bile reform derecesinde sayılabilecek büyük bir adımdır.

### **Öğretmen Maaşlarının İyileştirilmesine Yönelik Düzenleme**

Eğitim Bakanlığında görüşülen bir başka belge de, ilköğretimle ilgili bir gelişmeyi haber vermektedir. 1880 yılında Suriye vilayetinde Hama ile Sivas-Gürün ve Üsküdar'da ortaöğretim okulları, Priştine'de açılan ilköğretim okulu ile Gilan nahiyesi rüşdiye okulları öğretmenlerinin maaşlarının yükseltilerek iyileştirilmesi karara bağlanıyordu. Bu zamlarla ilgili ödemenin ayrılıp ayrılmadığının kontrolünün de yapılması talimatı veriliyordu.

### **Cemaat Okullarının Yönetimine Yönelik Düzenleme**

Öte yandan 1880 tarihli aynı belgede, vilayet kararnamesi 237. maddesinin hükmüne göre, sıbyan ve rüşdiye okullarının yönetimlerinin, bağlı olduğu cemaatlerin idarelerine bırakıldığı belirtilmektedir. Ayrıca bu tür okullara ait gelir getiren bütün mallar da yine bu cemaatlerin idaresine bırakılıyordu (İ.DH.797 / 64621; Sofuoğlu, [...]). Hama, Gürün, Üsküdar, Sakız bölgelerindeki okullarla birlikte, Priştine'deki okulların da aynı belgede kaydedilmesi, Priştine'deki okulların Anadolu'daki, Ortadoğu'daki ve Ege adası olan Sakız Adasındaki okullardan ayrı tutulmadığını gösteriyordu.

### **Sırp Toplumu İçin Okul Açılmasına Yönelik Düzenlemeler**

Eğitim Bakanlığından bildirilen 1889 tarihli bir belge, başka bir konuya dikkat çekmektedir. Bu belgeye göre, Sırbistan Başkonsolosunun, Üsküp'te Sırp çocukları için bir okul açma girişiminde olduğu hatırlatılarak, böyle bir okulun açılmasına izin verilmeyeceği bildiriliyordu. Kosova valiliğinin bu konudaki bilgilerini de dikkate alan Eğitim Bakanlığı, Kosova valiliğinin görüşünü aldıktan sonra bu okulun açılmayacağına dair kararını veriyordu. Çünkü bu belgede, bölgede açılacak okulun, Hıristiyan halk arasında, Kosova vilayetinin Sırbistan'a bağlanması amaçlarına hizmet edecek politika

üreteceği kaygısıyla okulun açılmasının mahzurlu olacağından bahsediliyordu (DH. MKT.1568 / 91). Bu tür kararları vermeden önce merkez, burada da olduğu gibi ilgili vilayetin görüşünü alıp, ona göre kararını belirliyordu. Üsküp'te bir Sırp okulu açma izni konusunda da Kosova vilayetinin kararı sorulmuş, Sırbistanla komşu olup Sırbistan'daki hareketliliği ve Sırbistan'ın Kosova vilayetindeki faaliyetlerini yakından gören Kosova valiliği de bu okulların açılmaması yönünde bir görüş belirtmişti.

Sırp Başkonsolosunun 1889 tarihinde Üsküp'te bir Sırp okulu açılması isteğini güvenlik gerekçesiyle reddeden Osmanlı Devleti, bundan yedi yıl sonra bu kez kendi yaptığı araştırma sonucu verdiği kararla, Sırp okulu açılmasına izin vereceğini ifade ediyordu. Halkının eğitim fırsatlarından yararlanmasına sıcak bakan Osmanlı Devleti'nin, yedi sene önce güvenlik kaygısıyla izin vermemesi, Sırp okulunun açılmasına hiçbir zaman izin vermeyeceği anlamına gelmiyordu. Çünkü Sırp okulunun o zaman açılmasına izin vermeyen Osmanlı Devleti topraklarında, Bulgar Hükümeti'ne ait 602 adet okul vardı ve bu okullarda 32000 Bulgar uyruklu öğrenci eğitim görüyordu. Bir başka açıdan Osmanlı Devleti zamana ve bölgeye göre güvenlik amaçlı kararlar alabiliyor fakat bundan onun vatandaşlarının eğitim haklarını sürekli olarak sınırlandırdığı veya sınırlandıracağı sonucu çıkmıyordu. Ayrıca bu konuda 1876 tarihli Anayasa (Kanun-ı Esasi)'nin 15 ve 16. maddesi ve Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 129. maddesinde gayri Müslimlere eğitim hakkı tanınmaktaydı. İşte bu amaçla kanunlara da uygun olarak Osmanlı Devleti yedi sene önce izin vermediği okulların açılmasına şartlar müsait olunca izin verdiğini ilan ediyordu.

### **Gündüzlü Okulların Yatılıya Çevrilmesine Yönelik Düzenleme**

Kendi varlığını korumak için bazen çeşitli okulların açılmasını yasaklayan Osmanlı Devleti, eğitim-öğretim faaliyetleri çerçevesinde, bu kez bazı okullarda değişiklik yapılmasını istiyordu. Bazı okullarda değişiklik yapılması istenen belgede, bu değişikliklerin nasıl olması gerektiği de belirtiliyordu. Yine Kosovayı Anadolu'daki bir vilayeti gibi gören ve bunu aynı belgede Anadolu'daki okul için ne istiyorsa, aynısını Kosova için isteyen Osmanlı Devleti, Anadolu ve Kosova arasında bir ayırım gözetmediğini bu şekilde de ortaya koymuş oluyordu. 1895 yılında, Kosova, Elazığ ve

Bağdat vilayet merkezlerindeki gündüzlü okulların yatılıya çevrilmesi gündeme alınıyor ve buna ait prosedürün de nasıl uygulanacağı belirtiliyordu. Buna göre vilayet merkezlerindeki gündüz idadi okulları, yatılı ve gündüz eğitim yapmak üzere düzenlenecekti. Osmanlı Devleti'nin bütün okullarında uyguladığı sistem gereği yatılı öğrencilerin yarısı ücretli olacak, diğer yarısı da ücretsiz olacaktı. Toplam 50'şer kişi alacak olan okullarda, yatılı ve ücretli olan öğrencilerden yıllık 12 Osmanlı altını ücret alınacaktı. Henüz okul kurulmayan yerlerden olan Van, Musul vilayetleri, Karahisar-ı Sahip ve Kayseri, Yozgat, Akka, Nablus sancakları merkezlerinde yeniden sekiz gündüzlü idadisi ile Selanik'te Göklü ve Aydın'a bağlı Salihli kasabalarında toplam 20 rüşdiye ve Suriye'de Maan sancağında dört ve Debre sancağında birer olmak üzere 5 ibtidai okulları açılıyordu. İçişleri Bakanlığı'ndan yazılan bu belgede de belirtildiği gibi, yine 1895 yılı II. Abdülhamit dönemi eğitim reformu çerçevesinde, 1879 civarlarında başlayan okullaşma faaliyetleri, Osmanlı topraklarının hiçbir yerinde bölge ayırımı yapılmaksızın devam ediyordu. Kosova, Elazığ ve Bağdat vilayetlerindeki gündüzlü okullarını, yatılı-gündüzlüye çevirmek üzere İçişleri Bakanlığı'nın hazırladığı bu belgede, birer Anadolu şehri olan Van, Karahisar, Kayseri, Yozgat, Aydın-Salihli gibi yerlerde okullar daha yeni yeni açılıyordu. Bir başka deyişle Kosova, Elazığ ve Bağdat 'da okullar varken yukarıda sayılan Anadolu vilayetlerindeki okulları henüz açılmıştı. Bu da, Osmanlı Devleti'nin herhangi bir toprağını, başka bir toprağına tercih etmediğini bu çerçevede Anadolu'ya öncelik vermediğini gösteren işaretlerden biriydi. Bölge ayırımı yapılmaksızın her sancak merkezinde birer idadi olması şartı, Osmanlı Devleti'nin "bazı bölgelerin gelişimini sağlarken, başka bölgelerin geri kalmasına göz yumuyordu" (Rexhepi-Bicaj, 2003; Bayraktari-Bicaj, 2004) şeklindeki kanaatin doğru bir kanaat olmadığını gösteriyordu (İ.MF. 2 /1312.Ra. / 3).

### **Türkçe Hazırlık Sınıfı Açılmasına Yönelik Düzenlemeler**

İçişleri Bakanlığınca 1909 yılında yazılan bir belge Türkçe eğitimi ile ilgilidir. Her egemen devlet, egemen olduğu topraklarda kendi dilini öğretmeye özen gösterir. Bunun için okullar açar, halka yönelik kurslar düzenler. Kısacası kendi dilini öğretmek için yapılacak hiçbir masraftan kaçınmaz. Ancak Osmanlı Devleti bir ölçüde, bunun tam

tersi bir uygulama örneği sergilemektedir. Kosova valiliğinden, Kosova’da Türkçe hazırlık sınıfları açılması talebiyle ilgili yazıya İçişleri Bakanlığı, malî desteğin olmaması nedeniyle olumsuz cevap vermiştir. İçişleri Bakanlığı, Kosova valiliğine bu konuda yazdığı cevabi yazısında, Türkçe sınıf açmak talebine karşılık ‘Türkçenin idadilere giriş sürecinde çözülebileceğini, hatta bölge halkının çoğunun Türkçeye zaten vakıf olduğunu, Türkçe eğitimi için gerekli paranın da olmadığı’ (DH. MUI. 45/2/8; Sofuoğlu[...]), şeklinde gerekçeleri de ileri sürerek Türkçe sınıf açılmasına yardımcı olmaz. Osmanlı Devleti’nin, para olmadığı gerekçesiyle kendi dilinin daha iyi öğretilmesi amacıyla yapılacak bir teşebbüse destek olmaması alışılmış bir uygulama değildir. Üstelik bu Osmanlı Devleti, aynı zamanda egemen olduğu topraklarda kendi dilini insanlara zorla öğretmekle itham edilen bir devlettir (Rexhepi-Bicaj, 2003). Bu noktada, Osmanlı Devleti’nin göstermiş olduğu tolerans anlayışı tekrar göz önüne gelmektedir. Bu nokta bir yana, para olmadığı gerekçesiyle Türkçe sınıf açmayan Osmanlı Devleti, aynı yıl Kosova vilayet meclisinin talebiyle hazırlanmış olduğu tarımda reform sayılabilecek raporu da onaylıyordu. Bu onay sadece kabul anlamına gelen bir onay değildi. Bu onay, para bulamadığı için kendi dilinin daha iyi öğretilmesi teşebbüsüne olumlu cevap vermeyen devletin, sermayesi bile yeterli olmayan kazalara ziraat bankası şubesi açması, tarımın zirai aletlerle yapılan modern bir tarım haline gelebilmesi için çiftçiye kredi desteği sağlaması anlamına geliyordu. Üstelik kendilerine tarım kredileri sağlanan bu çiftçilerin bazılarının önceki borçlarını ödeyemediği halde bile çiftçilere bu kredileri açıyor, bunun yanında da hayvancılığı geliştirmek için hayvancılık destek kredisi sağlıyordu. Şimdi bu durumda tarım için bu kadar kredi sağlayacak parayı bulan devletin, kendi dili Türkçenin daha iyi öğretilmesi için para tahsis etmemesi, onun kendi dilinin öğretilmesinden çok çiftçisinin durumunu düzeltmeye çalışması ile açıklanabilirdi. Dilini zorla öğretmek bir yana, her normal devlet hiç para bulamasa bile, yukarıdaki kredilerden birini kısar, kendi dilinin eğitimine aktarır, kendi dilinin daha iyi öğretilmesi için o parayı bu şekilde de olsa yine bulurdu. Fakat Osmanlı Devleti öyle yapmıyor, kendi dilinin eğitimi ikinci planda kalacak olsa bile, halkın ihtiyaçlarını düşünerek tamamını olmasa bile bir kısmını kendi dilinin eğitimi için kullanabileceği parayı da tarımın desteklenmesi amacıyla kredi

yoluyla halkına yönlendiriyordu. Bunu yaparken de Türkçenin eğitimi için de halkın Türkçe bilgisinin yeterli olduğuna güveniyordu.

### **Eğitimde İmkân ve Fırsat Eşitliğine Yönelik Düzenlemeler**

İçişleri Bakanlığına kadar ulaşmış bir talebin değerlendirildiği bir belge de Kosova vilayetine bağlı İpek’li Naciye Hatun’un çocukları ile ilgiliydi. On ve on iki yaşlarındaki çocuklarını okutmak isteyen Naciye Hatun, Kosova valiliğinden yardım istiyordu. Çocuklarının geçimini, kendi temin etmek zorunda kalan Naciye Hatun onları okutmak istiyor, fakat oldukça fakir olması nedeniyle buna gücü yetmiyordu. Çocuklarının geçimini çamaşır yıkayarak sağlayan Naciye Hatun, onların eğitimine yetecek parayı tedarik edemiyordu. Bu yüzden Kosova valiliğine çocuklarının okutulması konusunda yardım talebiyle başvurmuştu. Kosova valiliği de gerekli makamlarla yazışmayı tamamlamış, Naciye Hatun’un çocuklarının eğitimlerini devam ettirebilmeleri için bir çözüme ulaşmıştı. Ancak bu çözüm Naciye Hatun’un tam olarak beklediği çözüm değildi. Naciye Hatun, çocuklarını askerî okullara kayıt ettirmek istiyordu. Fakat askerî okullara ancak asker aileleri ve yaşları 16’dan küçük olmayanların kayıtları yapılabiliyordu ve bu çocukların yaşları 16’dan küçük olduğu için kayıtları askerî okullara yapılamamıştı (DH. MUİ. 125 / 39). Ancak askerî okullara kayıtları yapılamayan bu çocukları devlet ortada bırakmıyor, bunların eğitimlerini üstleniyor ve üstelik İstanbul’da onlar için uygun bir yer bulunup kaydedilmelerini sağlamak üzere çocukların eğitimsiz kalmalarının önüne geçiyordu.

Kosova valiliğinden Başbakanlığa yapılmış olan müracaat yine bir eğitim yardımı talebi ile ilgili idi. 1910 yılında, Kosova vilayetine yapılmış olan müracaat üzerine Kosova valiliği sekiz Bulgar çocuğunun eğitimlerinin ücretsiz yaptırılmasını istiyordu. Üsküplü Gorgi tarafından yapılan bu taleple, çocuklarının eğitimi komşu devletler tarafından eğitim yardımı yapılmak suretiyle devam ettiriliyordu. Fakat Osmanlı Devleti’nin meşrutiyeti ilân etmesinden sonra bu sekiz gayri Müslim çocuk, Osmanlı okullarında okumayı olağan üstü bir şekilde talep etmeye başladılar. Eğer bu çocuklar Osmanlı Devleti okullarına kayıt yaptırırlarsa, komşu devletlerce onlara yapılan eğitim yardımı kesilecekti. Bu aşamada, ekonomik imkânları olmayan çocukların bu yardım

kesilmesi sonucu ortada kalmamaları için kendilerine yardım yapılması gerekiyordu. Bunun üzerine çocukların Osmanlı idadilerine veya mektebi sultani diye bilinen kalitesi yüksek okullara veya bu çerçevede Üsküp idadisinin yatılı kısmına kayıtlarının yapılabileceği, Üsküplü Gorgi'ye bildiriliyordu. Eğer bu çocuklar, Osmanlı Devlet okullarını istemeyip Sırp veya Bulgar okullarına devam etmiş olsalardı, Sırp veya Bulgar Devletleri'nce kendilerine yapılmış olan eğitim yardımı devam edecekti. Ancak Üsküplü Gorgi hem gayri Müslim olması, hem de çocukların okul masraflarının Bulgar Devleti'nce karşılanmasına rağmen çocukların kaliteli eğitim almaları niyetiyle, Osmanlı Devlet okullarına kayıtlarının yapılmasını talep ediyordu (DH. MUİ. 54-1 / 35; Sofuoğlu, [...]). Aslında bu durum, 1878'de kurulan Sırbistan ve 1908'de kurulan Bulgaristan Devletlerinin zenginliğinden daha fazla, Avrupalı Devletlerin onları ekonomik açılardan da desteklediğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilirdi. Bir de Sırp ve Bulgar okullarına kayıt yaptıran çocukların eğitim masraflarının karşılanması, Osmanlı vatandaşı bu çocukları eğitim yoluyla kendi tarafına çekmek niyetiyle yapılmış politik bir adım olabileceğini akla getiriyordu.

### **Latin Harfli Eğitimin Başlamasına Yönelik Düzenleme**

Kosova valiliğinden İçişleri Bakanlığına çekilen bir telgraf Üsküp'te düzenlenecek bir miting hakkında idi. 1910 yılında İçişleri Bakanlığına çekilen telgrafta, Üsküp'te bir miting düzenlendiği ve belgede belirtildiğine göre halkın çoğunluğunun katıldığı büyük bir miting olduğu ve bu mitingde Latin harflerinin kullanılmasının reddedildiği belirtiliyordu. Priştine mebusu Hasan Bey'in özellikle kullanılmasını istediği Latin harflerinin mekteplerde kullanılmaya başlanması, zamanla bu Latin harflerinin kullanımına halk tarafından büyük bir tepki oluşmasına neden olmuştu. Hatta bu tepkiye bir örnek olarak, Gilan kazasındaki köylülerin yaptıkları anlatılıyordu. Gilan kazasından köylüler ellerine geçirmiş oldukları Latin harfli dil, gramer kitaplarını silahlarıyla yaylım ateşine tutmuşlar ve kitapları imha etmişlerdi. Bu şekilde halk, Latin alfabesiyle eğitime geçilmesinden sonra bir türlü sakinleşmemişti, heyecan ve galeyanı devam ettirmekteydi. Bu çerçevede Latin harflerinin kaldırılması için Üsküp'te büyük bir miting tertip edilmiş ve bu miting telgraflarla her tarafa duyurulmuştu. Mitinge katılımın büyük olması

halktaki heyecanı da artırmış, asayişin bozulması tehlikesi ortaya çıkmıştı. Asayişin bozulması tehlikesi üzerine Latin harfleriyle eğitime başlanan idadi okullarında, bu harflerle yapılan eğitim iptal edilmek zorunda kalmıştı. Latin harfleriyle yapılan eğitimin iptal edilmesiyle halk sakinleşmiş, ancak Latin harfle eğitim yapılması taraftarlarının bu kez harekete geçmek üzere oldukları haber alınmıştı. Bu hususta Priştine milletvekili Hasan Bey'in Latin harfleriyle eğitimin yapılması hususunda yayınlarını yeniden başlatacağı haberleri alınıyor, bu yayınların başlaması üzerine yeniden düzene giren asayişin tekrar bozulacağı hususunda yetkililerin dikkatleri çekiliyordu (DH. MUİ. 60 / 50).

### **Valiliklerin Eğitim Kanunlarına Uymalarına Yönelik Düzenleme**

Eğitim Bakanlığınca Kosova, Selanik ve Manastır valiliklerine gönderilen talimatta gayri Müslim okullarında takip edilecek bazı noktalara dikkat çekiliyordu. 1910 yılında gönderilen yazıyla valiliklerden, Eğitim Kanunu'na uygun olmayacak davranıştan kaçınmaları, bu kanuna uymaları isteniyordu. Bir şikâyet üzerine, bu üç valiliğe yazılmış olan bu talimata göre gayri Müslim okullarında, yabancı öğretmenlerin görevlendirilmesine engel olduğu haberi alındığı ilave edilerek, aslında Osmanlı Devleti'nde yabancı öğretmen görevlendirilmesi yasak olduğu halde, yeni eğitim kanunu hazırlanana kadar bu görevlendirmelere, yabancı olmaktan başka problemi olmayan yabancı öğretmenlerin görevlendirilmelerine izin verilmesi isteniyordu. Yine bu talimatta mahalli özelliklere dikkat edilerek eğitim politikası belirlenmesi gereğine dikkat çekiliyor, bunun da daha faydalı olacağı yönünde tavsiyede bulunuluyordu. Gerekli kanuni sorumlulukları yerine getiren yabancı öğretmenlerin görevlendirilmeleri tavsiyesinde bulunan talimatta, her sancağa müfettiş gönderileceği kanuna aykırı hiçbir davranışa müsaade edilmeyeceği de ayrıca hatırlatılıyordu (DH. MUİ. 109 / 8). Bu şekilde Osmanlı Devleti, gayri Müslim cemaatlerin istedikleri yabancı öğretmenleri getirtip çalıştırabilecekleri rahatlığını sağlarken, sancaklara müfettiş tayini yaparak, hem Osmanlı yetkililerinin hem de bu tür öğretmenlerin hareketlerinin kanun içerisinde kalması hatırlatılmasında bulunuyordu. Böylece Osmanlı Devleti, aslında yürürlükteki kanununa aykırı olduğu halde sadece gayri Müslim vatandaşlarının ihtiyaçlarının

karşılanması için onların istemiş oldukları yabancı öğretmenlerin tayin edilmesine izin veriyordu. Ayrıca bu belgeden, gayri Müslimlerin, istediklerinde yabancı öğretmen çalıştırabilecekleri, Osmanlı makamlarınca buna izin verildiği anlaşılıyordu.

## TARTIŞMA

Günümüz Kosovası'nda Priştine Üniversitesi olarak tek üniversite bulunmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde eğitim fakültesi açılması Bakanlar Kurulu'nun gündemine alınan hukuk fakültesi ile birlikte bir üniversitenin çekirdeği anlamına geldiği belirtilebilir ve bu kararın 128 yıl önce uygulamaya konulduğu düşünülürse, takdir etmemek mümkün değildir. Hukuk fakültesini müfettişin raporu doğrultusunda Bakanlar Kurulu'nun gündemine alan, eğitim fakültesinin ise pilot uygulamayla başlatıp bu şekilde bir üniversitenin temellerini bundan 128 yıl önce hazırlayan Osmanlı Devleti, Kosova eğitimine bakışını bu uygulaması ile ortaya koymuş oluyordu. Hukuk Fakültesi kurulmasının Bakanlar Kurulu'nun gündemine alınması ve bu şekilde fakültenin açılması teşebbüsü ve Eğitim Fakültesi'nin açılmasıyla aslında, ileride bir üniversitenin adımları da daha o yıllarda atılmış oluyordu. Bu adımların üniversiteyle sonuçlandırılmamasının sorumluluğu, bu bölgelerde artık son dönemine girmiş Osmanlı Devleti'nde değil, bundan 128 yıl sonra 2007'de bile ancak bir üniversite kurabilen, yavaş yürüyen mekanizmalarda ve bu süre içinde buraları yöneten yönetimlerde aranması doğru olacaktır.

Kosova valisinin merkeze, 1910 yılında göndermiş olduğu kapsamlı bir eğitim raporu belgesi, Osmanlı Devleti'nin yıllarca "halkını zorla Müslümanlaştırdı" (Salihu-Bicaj, 2004, 117; Bayraktari-Bicaj, 2004) iddialarına bir ışık tutmaktadır. Osmanlı Devleti'ni "zorla Müslümanlaştırma yapıyor" şeklinde suçlayan devletlerin kendileri aslında Hıristiyanlaştırma propagandaları yapıyordu. Osmanlı Devleti ise, bu Hıristiyanlaştırma politikalarına karşın askerî veya baskıcı metotlar kullanmak veya onları sınır dışı etmek gibi yollara başvurmuyor, valinin de talebi doğrultusunda bu politikalara eğitimle karşılık veriyordu. Aslında buradan, Osmanlı Devleti'nin zorla Müslümanlaştırma yapıp yapmadığı rahatlıkla anlaşılabilir. Rahatlıkla atabileceği bu



Hıristiyanlık propagandacısı Avusturya ve Roma kiliseleri mensupları için böyle bir adımı atmıyordu. Hâlbuki Kosova valisinin uyarısı üzerine, Hıristiyanlaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalan halkın bu sürecini önlemek için devletin buralara İslâmı anlatacak din adamı göndermesi Hıristiyanlık propagandasının boyutunu göstermesi açısından önemli bir örnekti.

Bir okulun açılmasının yasaklanıp, Sırp vatandaşlarının Osmanlı yönetimince eğitimden mahrum bırakılması anlamına alınabilecek bu yasak, Osmanlı Devleti'nin cemaat okullarının idaresinin cemaatlere bırakan anlayışla çelişiyor gibi görünmektedir. Ancak burada farklı bir durum söz konusudur: 1878 yılında Rusya ve Avrupa Devletleri'nin desteğiyle Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanan Sırbistan'ın en büyük ideali Yugoslavya birliğini meydana getirmektir. Bu amaç doğrultusunda Kosova vilayeti topraklarıyla yakından ilgileniyordu. Bu nedenle toprak bütünlüğünü korumak isteyen Osmanlı Devleti, toprak bütünlüğüne kasteden bu niyet karşısında tedbirini almak zorundaydı ve bu çerçevede bu kararı vermekle aslında mecburi bir nefsi müdafaa yapmış oluyordu. Çünkü hem Sırbistan'ın niyetlerini hem de bu topraklardaki faaliyetlerini yakından bilmekteydi.

Önce açılmasına izin verilmeyen okulun daha sonra bu izin verilmesi, okulun açılması karar değişikliğinde, güvenlik kaygısının giderilmesi düşünülmekle birlikte, Sırp okullarının azlığı da etkili olmuştur. Bulgar cemaatinin okullarının sayıları 602 iken, Sırp okullarının az olması Osmanlı'nın eşitlik ilkelerine aykırıydı. Sırp okullarının açılmasına izin verilmesinin bir gerekçesi de dillerini unutmamaları kaygısı idi. Zaman zaman, "Osmanlı, zorla kendi dilini buralarda öğretti" (Rexhepi-Bicaj, 2003) şeklinde yapılan eleştirilerin, bu belge üzerine yeniden gözden geçirilmesi gerekiyor. Hâlbuki bir yandan bu eleştiriler yapılırken, öte yandan Osmanlı Devleti Sırp okullarının açılmasına izin veriyordu. Çünkü Osmanlı Devleti bu okulların ne amaçlarla açıldığını biliyordu ve bu amaçlar belgede de açıkça belirtiliyordu. Eğitim Bakanlığı bu okulları açma gerekçelerinden birini, "Sırp okullarının açılmasına izin verilmesinin bir gerekçesi de dillerini unutmamaları" şeklinde açıkça yazıyordu. Öte yandan bu okulların açılması için Osmanlı Eğitim Bakanlığı yetkililerinin belirtmiş olduğu bir diğer gerekçe de Sırp okullarının giderek Bulgarlaşma eğiliminde olmaları idi. Osmanlı Eğitim Bakanlığı yetkilileri

Sırpların Bulgarlar tarafından asimile olup Bulgarlaşmamaları için, onlara okullarını açmaları iznini, bir de bu gerekçeyle veriyordu. Yine başka bir nokta, yedi sene önce Sırp Başkonsolosu'nun okul açma talebini reddeden Osmanlı Devleti, Sırlara okul açma izni veriyor fakat bu süreçte de Sırp resmi görevlileri tarafından gelen talepleri reddediyordu. Bir başka deyişle Osmanlı Devleti, gayri Müslim de olsa kendi vatandaşı için bir adım atacaksa bunu vatandaşı istediği için yapıyor, bu konudaki Sırbistan'ın büyükelçi ve konsoloslarının resmi ve gayri resmi her türlü yollardan gönderilen taleplerini geri çeviriyor, fakat vatandaşları için yapılacak bir hizmeti ihmal etmeden yerine de getiriyordu (İ. MF.3 /1313.Ra / 3). Hâlbuki kendi vatandaşı için bu adımı atmamış olsaydı, Osmanlı Devleti'nin bu konudaki Sırp resmi görevlilerinin taleplerini geri çevirmemesi gerekiyordu. Çünkü Osmanlı Devleti o sıralarda Avrupalı Devletler tarafından zaman zaman, “gayri Müslimlerin eğitim haklarını kısıtlıyor” şeklinde suçlamalarla da karşılaşılıyordu. Bu suçlamalarla karşılaşmamak için Osmanlı Devleti, Sırp taleplerini kabul edip, Avrupalı devletleri de ikna edebilirdi. Bunun için ek bir şey yapmasına gerek de yoktu. Yapacağı tek şey Sırp halkı için açmayı, kendisinin zaten kabul ettiği okulları, onlar istediği için açıyormuş gibi göstermesi yetecekti. Bu kadar kolay görünen durum Osmanlı Devleti'nin egemenlik anlayışıyla bağdaşmadığı için, Osmanlı Devleti bu şekilde davranmaya yanaşmamıştı. Her ne kadar aynı dinden olmasa da yedi sene önce güvenlik gerekçesiyle açmayı uygun görmediği okulları, yaptığı araştırma sonucu ve başka gerekçelerle fakat yine kendi bağımsız kararlarıyla açıyordu. Bunu istemeseydi eğer, bu okulların açılışına yedi yıl önce karşı çıkan Osmanlı Devleti, yedi sene sonra da karşı çıkabilirdi.

## SONUÇ

Osmanlı Devleti Kosova'da hukuk ve eğitim fakülteleri gibi yükseköğretim, ilkokul gibi ilköğretim okullarının açılmasına çalışmıştır.

Kosova'da öğretmen yetiştirmeye önem verilmiş, eğitim fakültesi açılmış, Priştine'de pilot uygulamaya başlanmıştır. Bu okulun bir amacı da mevcut öğretmenlere yeni öğretim yöntemlerinin öğretilmesidir.

İlköğretim okullarının açılmasında dini amaçlar ön planda olmuştur. Müslümanların eğitim düzeylerinin yükseltilmesinin yanında, Kosova halkına yönelik Hıristiyanlık propagandalarına engel olma çabası vardır.

Kosova'da öğretmen maaşlarının iyileştirilmesine çalışılmıştır.

Kosova'da ilk ve ortaokulların yönetimleri, bağlı oldukları cemaatlerin yönetimlerine bırakılmıştır. Bu tür okullara ait gelir getiren mallar da cemaat yönetimlerine aittir.

Osmanlı Devleti bir dönem azınlıkların okul açma girişimini güvenlik gerekçesiyle reddetmiş, bu tehlike geçtiğinde okul açılmasına izin vermiştir.

Kosova'da gündüzlü okullar yatılıya çevrilmiştir. Osmanlı Devleti'nin eğitim düzenlemelerinden Kosova'nın, ayırım gözetilmeksizin eşit bir şekilde yararlandığı belirtilebilir.

Kosova'da 1909 yılında malî imkânsızlık nedeniyle Türkçe hazırlık sınıfı açılmasına gerek duyulmamış, çiftçinin durumunun düzeltilmesine öncelik verilmiştir. Osmanlı Devleti Kosova'da Türkçenin zorla öğretilmesi yoluna gitmemiştir.

Kosova'da maddi imkândan yoksun çocukların imkân ve fırsat eşitliğinden yararlandırıldığı belirtilebilir. Hıristiyan ailelerin kendi istekleriyle çocuklarını Osmanlı eğitim kurumlarına vermeleri, onların Osmanlı makamlarınca eğitim yoluyla da olsa, asimile edilmeyeceklerine olan güveni göstermektedir.

Gayri Müslim vatandaşları hakkında haksızlık yaptığı şeklinde suçlamalara muhatap olan Osmanlı Devleti, kanununa aykırı olduğu halde gayri Müslim vatandaşlarının istediği yabancı öğretmenlerin tayinine izin vererek, gayri Müslim vatandaşları için, kendi eğitim kanununu esnetebilmiştir.

1910 yılında Kosova'da Latin harfleriyle eğitime başlanmış, halk buna tepki göstermiştir.

Osmanlı Devleti tarafından Kosova valisine eğitim kanunlarına uyması, sorunları yerinde çözmesi şeklinde uyarılarda bulunulmuş ve bunlar devletin isteği olarak iletilmiştir.

## ÖNERİLER

Osmanlı Devleti'nin Kosova eğitim sistemine yönelik eğitimsel düzenlemeleri, Kosova Osmanlı arşivi incelenerek daha etraflı bir şekilde ortaya konulabilir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinin İstanbul Sultanahmet'teki merkezinden, internet ortamına henüz aktarılmayan belgelerden istifade edilerek konuya ilişkin daha başka ve benzer araştırmalar yapılabilir.

Kosova'da daha çok Sırp ve yabancı kaynaklı (Mjeldheim, L.-Lillejord, S.-Solvberg, E., 2006) yazılmış tarih ders kitapları, Osmanlı Arşiv Belgeleri göz önünde bulundurularak yeniden hazırlanmalıdır.

## KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2006). **Türk Eğitim Tarihi (M.Ö.1000-M.S.2006)**. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri.(2006). DH. MKT.1568 / 91.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri.(2006). DH. MUI. 60 / 50.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri.(2006). DH. MUI. 54-1 / 35.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri.(2006). DH. MUI. 45.2.8.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri.(2006). DH. MUI. 80-4 / 11.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri.(2006). DH. MUI. 26 / 2-42.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri.(2006). DH. MUI. 109 / 8.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri.(2006). DH. MUI. 125 / 39.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri.(2006). İ.DH.795/64536.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri.(2006). İ.DH. 797 / 64621.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri.(2006). İ.MF. 2 /1312.Ra. / 3.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri.(2006). İ. MF.3 /1313.Ra / 3.
- Bayraktari, Y.- Bicaaj, İ. (2004). **Hisroria 11**. Prishtine: Libri Skollar.
- Koro, B. (1999-2000). *Kosova'da Türkçe eğitimin gelişimi (1)*. **Sofra Kültür ve Sanat Dergisi**, 1, 4, Mamuşa. 22-23.

- Lika, S. (2002). *Kosova'da ilkokul ve ortaokul düzeyinde Türkçe eğitim*. **Medeniyet**, 2, 1, Prizren-Kosova, 37–54.
- Mjeldheim, L.-Lillejord, S.-Solvberg, E. (2006). **Tayf**. (Çev. Nehar Şişko-Fevzi Karamuço). Priştine: Rozafa Yayınevi.
- Recepçiç, Y. (1972). *Shkollat dhë arësimit në Kosovë nga fundi i shekullit XVIII gjer në 1918*, Kosova, 1, Priştine.115–147.
- Rexhepi, F.- Bicaj, İ. (2003). **Hisroria 9**. Prishtine: Libri Skollar.
- Salihu, A.- Bicaj, İ. (2004). **Hisroria 7**. Prishtine: Libri Skollar.
- Sofuoğlu, E. [...], **Belgelerle Kosova'da Osmanlı Asırları**. UKİD Yayınları.
- Suroy Recepoğlu, A. (2004). **Kosova'da Türkçe veya Kimlik Mücadelesi**. Prizren: Türk Yazarlar Derneği Yayınları.